

Szj Enikő 70 éves*

Mintha csak tegnap lett volna, amikor Szj Enikőt hatvanadik születésnapján köszöntöttük, és átnyújtottunk neki egy tekintélyes tanulmánykötetet, melyet barátai, kollégái, tisztelői, volt tanítványai készítettek számára nagy szeretettel és odaadással. Bármilyen hihetetlen, ennek már tíz éve, és most ismét kerek évfordulót ünnepelünk.

A köszöntés feladatát szívesen vállaltam, hiszen tagadhatatlanul sok közös pont van az életünkben. Évtizedekig volt közös szobánk Enikővel az ELTE Finnugor Tanszékén, tizenöt évig néhány utcányira laktunk egymástól az Újlipótvárosban, sőt számos alkalommal a szálásunkat is megosztottuk, amikor egy-egy vidéki vagy külföldi konferencián vettünk részt.

De kezdjük az elején! Szj Enikő Sárváron született 1944. augusztus 15-én. Pétfürdői és pápai iskolai évek után másodikos gimnazistaként került a budapesti Markó utcai Kosuth Zsuzsa Gimnáziumba, itt érettségizett 1962-ben. Egyetemi tanulmányait 1963-ban kezdte meg az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, abban az évben, melyben hivatalosan is megindult a finnugor szakos képzés. Érdekes közös jellemzője az első finnugor szakos nemzedéknek, hogy majdnem mindegyikük a magyar–orosz szak mellé vette fel harmadiknak az akkor még C szakként működő stúdiumot. Ez történt velem is néhány évvel később, igaz, hogy nem Budapesten, hanem Szegeden.

Magyar–orosz–finnugor szakos egyetemi diplomáját Szj Enikő 1968-ban szerezte meg. Kezdetben egy XXII. kerületi általános iskolában tanított, s 1969. november 15-én került vissza a Finnugor Nyelvtudományi Tanszékre, könyvtáros-adminisztrátori munkakörbe. Hamarosan oktatói státusban folytatta munkáját, s a ranglétrát végigjárva egyetemi docensként vonult nyugdíjba öt évvel ezelőtt, 2009-ben.

Szj Enikő negyvenéves egyetemi oktatói pályafutása során mindent tanított, amire szükség volt a Finnugor Tanszéken. Félévenkénti rendszerességgel adta elő a kötelező finnugor stúdiumokat a magyar szakosoknak. Éveken keresztül ő volt e tárgyak oktatója a Károli Gáspár Református Egyetemen is. Az ELTE finnugor szakosainak permi nyelveket és nyelvészetet, finnugor nyelvészetet, uráli népek történelmét, tudománytörténetet tanított, finn szakosoknak művelődéstörténetet és a magyar–finn kapcsolatok történetét. Munkásságának elismeréseként 2000-tól négy évig Széchenyi professzori ösztöndíjban részesült.

Az oktatómunkát nyugdíjba menetele után sem hagyta abba. Továbbra is részt vesz a doktori programok munkájában, s a finn mesterszakos képzésben is nehezen lenne nélkülözhető. Mi máig aktív kollégáknak tekintjük, ő pedig kitartóan, jó kedvvel vállalja az adódó feladatokat.

Szj Enikő pályáján szerencsésen, egymást kiegészítve fonódott össze az oktatói és a kutatói munka, s ehhez kapcsolódik közéleti tevékenysége is. Pályájának kezdetén, 1972–1975 között a moszkvai Lomonoszov Egyetemen dolgozott magyar lektorként, s ez a három év nagy hatással volt további életútjára. Nemcsak azzal írta be magát a magyar mint idegen nyelv oktatásának történetébe, hogy megalkotott egy azóta is nélkülözhetetlen tankönyvet (*Курс венгерского языка*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979), hanem ebben az időben alakította ki máig jól működő, személyes kapcsolatait is a szovjetunióbeli majd később oroszországi finnugor műhelyek munkatársaival. Terepre is eljutott akkor, amikor ez igen nehéz volt: 1978 telén csikorgó fagyban gyűjtötte a zürjén rokonságneveket Komiföldön. Egy magyar forгатócsoporttal bejárta Reguly Antal kutatóútjának helyszíneit – a Reguly-életmű

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2014. október 28-i ülésén.

azóta is foglalkoztatja, erre hamarosan kitérek. Az 1980-as években moszkvai kollégáival szervezett cseregyakorlat keretében hét nyáron hét különböző szovjet köztársaságba vitte el a budapesti diákokat. A finnugristák mai deréknemzedéke máig emlegeti a komik, az észtek, a karélok, a marik, az udmurtok, a mordvinok és az obi-ugorok között megélt kalandokat.

A kilencvenes években megszakadt a cseregyakorlatok sorozata, de új lehetőségek is nyíltak. Ma már a diákok maguk szervezik utazásaikat az évenként más-más városban megrendezett IFUSCO konferenciákra. Enikő pedig a Magyarországon tanuló oroszországi finnugor nemzetiségű diákokat gyámolítja például azzal, hogy kirándulásokat szervez nekik hazánk szép tájaira és történelmileg fontos helyeire. A finnugor mozgalom is nagyobb sebességre kapcsolt: 1992 decemberében Sziktivkarban létrejött a Finnugor Népek Világkongresszusa nevű szervezet, melynek munkájában Szij Enikő a kezdetektől fogva részt vesz. Tagja a szervezet konzultatív bizottságának és a magyar nemzeti szervezetnek is elnökségi tagja. Az 1996-os budapesti világkongresszus anyagát két nyelven, magyarul és oroszul rendezte sajtó alá (II. Finnugor Világkongresszus – Budapest 1996. A Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezete – Csokonai Kiadó, Debrecen, 1999), s egyébként is gyűjti a mozgalom dokumentumait, mert jó történészként ismeri ezek értékét. A dokumentumok egy részét a NANOVSZKY GYÖRGY nevével fémjelzett és a III. Világkongresszusra megjelent *Nyelvrokonaink* című kötetben közölte (Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000.), mely könyvnek később elkészült az orosz és az angol nyelvű változata is (*Сородичи по языку*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000; *The Finno-Ugric World*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2004.).

Ünnepeltünknek számtalan jó barátja, ismerőse van szerte a finnugor világban, az *Enyiko* név fogalomná vált Oroszországban. Alapításától kezdve, 1984-től a Kalevala Baráti Kör elnökségi tagja, valamint megalakulása, azaz 1989 óta a Magyar–Finn Társaság alelnöke, 1998-tól pedig elnöke. Ebben a tisztségében fontos szerepet tölt be testvérvárosi konferenciák szervezésében, tematikus iskolai hetek lebonyolításában. Az oroszországi finnugorokhoz képest különbség csak annyi, hogy a finnek ki tudják ejteni Enikő nevét.

A rokon nyelvek közül Enikő a legbehatóbban a permi (komi és udmurt) nyelvekkel foglalkozott. 1970-ben szerzett bölcsészdoktori címet (A szövéz-fonás szókinca a permi nyelvekben). Kandidátusi disszertációját is permisztikából írta: 1987-ben védte meg Udmurt (vojják) rokonságnevek című értekezését. Ebben a mintegy 220 rokonságnévből álló korpusznak – melyet az írott forrásokból és a terepen gyűjtött – szigorúan nyelvészeti szempontú elemzését végezte el, a teljességre törekvő módon: történeti, szintaktikai, pragmatikai elemzést adva. Kandidátusi értekezése 1998-ban oroszul látott napvilágot (*Термины родства в удмуртском языке*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998).

A nyelvészet mellett folyamatosan kutatott finn művelődéstörténeti témákat, valamint jelentősen hozzájárult a magyar–finn kapcsolatok történetének kutatásához is. A Panoráma kiadó zsebkönyv alakú útikönyv sorozatában először 1973-ban jelent meg Finnországot bemutató kötete, ennek javított, bővített kiadása 1977-ben. 1979-ben pedig nemcsak a turisták, hanem minden finnbarát öröme napvilágot látott az akkori ismeretek gazdag tárházát tartalmazó ún. nagy útikönyv. Ezt sokáig egyetemi tankönyvként is használták, hiszen történelmi fejezete évtizedekig szinte az egyetlen hiteles, használható Finnország-történelem volt magyar nyelven.

A legutóbbi időben Szij Enikő érdeklődése egyre inkább a tudománytörténet irányába fordult. Elhatározta, hogy kiadja a finnugor nyelvhasználat történetének dokumentumait, ezért útjára indította a *Bibliotheca Regulyana* című sorozatot. Ebben először a finnugrisztika

18. századi előfutárainak művei jelentek meg. Az 1. kötet SAJNOVICS JÁNOS 1768–1770. évi naplóját tartalmazza (1990), a 2. kötet SAJNOVICS JÁNOS, *Demonstratio*. Bizonyítás: a magyar és a lapp nyelv azonos című művét (1994), a 3. pedig GYARMATHI SÁMUEL, *Affinitas*. A magyar nyelv grammatikailag bizonyított rokonsága a finn eredetű nyelvekkel címen jelent meg, s éppen 200 évvel az eredeti mű megjelenése után végre magyarul, C. VLADÁR ZSUZSA fordításában (1999).

A kötetek címlapján szerényen szerkesztőként vagy jegyzetíróként szereplő Szij Enikő keze nyoma ott van szinte minden betűn – aprólékos munkával a fordítókkal és a nyomdászokkal együttműködve készít elő minden kiadványt, egy-egy lábjegyzete pedig gyakran hónapokig tartó búvárkodás eredménye. A sorozat 2000-ben megjelent 4. kötete már REGULY ANTAL munkásságának egy szeletével, zenei gyűjtéseivel foglalkozik (Reguly Antal „hangjegyre szedett” finnugor dallamai). A Hanti-Manszijszkban megrendezett V. Finnugor Világkongresszus tiszteletére jelent meg az 5. kötet, Reguly szibériai útinaplójának orosz fordítása (Календариум. Дневник венгерского путешественника-исследователя с 29 сентября 1843 г. по 5 марта 1846 г. Путешествие по России. Петербург – Урал – Петербург. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008). A régóta várt, nagy összegzés első része tavaly jelent meg, Reguly és a tudomány „zománcza”: Életrajzi és kortörténeti adalékok 1. címmel (Bibliotheca Regulyana 6. Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete, Budapest, 2013). Ebben a kötetben Reguly hazai és nemzetközi kapcsolatrendszerét tárja fel a szerző meggyőző alaposággal.

Szj Enikő tudományos publikációinak a száma eléri a másfélszázat, ezért munkásságát csak nagy vonalakban tudtam ismertetni. Folyamatosan frissülő bibliográfiája megtalálható az MTMT adatbázisban.¹

Ünnepeltünk a tudományos közéletben is fontos szerepet tölt be. A Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányi tagja. 1980–1985 között az MTA Uralisztikai Komplex Bizottságának tagja, 1985–1995 között titkára volt. Az MTA Nyelvtudományi Bizottságának munkájából tagként, illetve 1997 és 2002 között titkárként vette ki részét. 1985 és 1990 között tagja volt a Nyelvtudományi Közlemények szerkesztőbizottságának.

Szj Enikő számos elismerésben részesült munkásságáért. Elnyerte a Magyar Nyelvtudományi Társaság Fokos díját (1982), tulajdonosa a finnországi Kalevala éremnek (1985), az Oktatási Minisztérium Kiváló Munkáért kitüntetésének (1987), és megkapta a Finn–Magyar Társaság arany érdemjelvényét is. 2004-ben a Finn Köztársaság elnöke a Finn Oroszlán első osztályú érdemrendjét adományozta neki. Könyveiért megkapta a Panoráma, a Corvina és a Tankönyvkiadó nívódíjait. A helsinki székhelyű Finnugor Társaság, a Finn Irodalmi Társaság és a Kalevala Társaság is meghívta tagjainak sorába.

A közösen eltöltött évtizedek alatt számtalanszor megcsodáltam Enikő mindenre kiterjedő figyelmét, azt, hogy képes minden apró részletet megőrizni emlékezetében, s ezeket kész megosztani hallgatóival, beszélgetőtársaival. Kívánom, hogy még sokáig folytassa búvárkodásait az Akadémiai Könyvtárban, írja szorgalmasan a pályázatokat a Nemzeti Civil Alap támogatásaira, valamint hogy újra és újra kápráztasson el bennünket azzal a hihetetlenül tágas ismeretanyaggal, melyet a fejében őriz, s melynek egy részét reményeink szerint még nyomtatásban is megjelenteti. Ehhez kívánunk sok erőt, egészséget. Isten éltesse, Enikő, sokáig!

CSEPREGI MÁRTA

Eötvös Loránd Tudományegyetem

¹ <https://vm.mtmt.hu//search/slist.php?lang=0&AuthorID=10005721> (2014. 11. 01.)